

irodalmi működésére hatással voltak. Az irodalmi munkásságot illetőleg fel kell sorolni, hogy mely hírlapokba, mely években, minő minőségben (pl. belső munkatárs) s minő tárgyakról (pl. vezércikkek) írtak; a bel- és külföldi tudományos és szakfolyóiratokban közölt főbb cikke címe, az egyes folyóiratok címei alatt, évről-évre sorolandó fel s ugyancsak évről-évre sorolandó fel az önálló kötet vagy füzet alakjában megjelent eredeti és fordított, magyar vagy idegen nyelvű művek címe, a megjelenés helye és éve feltüntetésével (pl. Budapest, 1908). Végül a szerzőnek egyes folyóiratokban vagy lapokban használt álnévei és betűjegyeinek felsorolása. Az Akadémia e felhívását a vállalat új szerkesztője azzal a kéréssel töltötte meg, hogy t. olvasóink közül mindazok, akik a *Magyar írókat* már évek óta használják s a használat közben, egy ilyen az adatok millióit felölelő munkában természetesen előforduló, sajtóhibákra és tévedésekre akadtak, kegyeskedjenek helyesbítéseiket vele közölni. A helyesbítések a pótsorozatba mindenkor a helyesbítést közlőre való hivatkozással fognak felvétetni.

A Budapesti Városi Nyilvános Könyvtár működéséről kiadott jelentést a következőkben ismertetjük: A jelentés évében telt be tizedik éve annak az időszaknak, amelyben a Városi Könyvtár, mint közigazgatási és közgazdasági szakkönyvtár működött. Kezdetei az ötvenes évekbe nyulnak vissza. A főváros különböző hivatalaiban szétszórt könyvanyagból a hetvenes években a Statisztikai Hivatal szakkönyvtára fejlődött ki, majd a kilencvenes években TOLDY László akkori főlevéltárnok kezdeményezésére ezzel párhuzamosan az ú. n. Budapest Székesfőváros Könyvtára. Ez általános jellegű szépirodalmi és ismeretterjesztő könyvtárnak készült, azonban csak rövid ideig működhetett. 1903-ban a két könyvtárt közgyűlési határozattal egyesítették és pedig a Statisztikai Hivatal igazgatójának vezetése alatt és mint statisztikai, közigazgatási és közgazdasági szakkönyvtárt szervezték. 1904-ben a Könyvtár önálló személyzetet kapott és mint hivatali szakkönyvtár meg is kezdte munkáját.

A két könyvtárnak közel 54.000 kötetet kitevő anyagából ki lett selejtezve mindaz, ami szakszerű jellegét zavarhatta volna s az új gyűjtemény körülbelül 40.000 db-bal indult új fejlődése útjára. Anyaga, helyisége, pénzforszárai és személyzete tekintetében egyformán arra volt alapítva, hogy szoros értelemben vett városi hivatali szakkönyvtár legyen és mindent meg is tett, hogy a bizottsági tagokat és a városi tisztviselőket magához vonzza. Azonban a propagandának semmiféle eszközével sem tudta a fővárosi tisztviselők érdeklődését fokozni. Még 1907-ben a használók közt a legnagyobb százalékszámmal azok szerepeltek, akik számára a könyvtár elsősorban létesült: a fővárosi bizottsági tagok, tisztviselők és tanítók; de 1908-tól kezdve ennek a kategóriának arányszámai évről-évre csökkennek. Már 1909-ben az egyetemi hallgatók vezetnek és 1912-ben a fővárosi alkalmazottak részesedése a használatban alig 10%. Annál erősebb igényekkel lépett föl a könyvtárral szemben a főváros egyéb, tudományos olvasmányra vágó közönsége. Sok órája volt a napnak, amikor annyira megtelt a szűk olvasószoba, hogy ablakmélyedésekben és az állványokhoz támaszkodva nem kevesebben olvastak, mint az asztalok mellett ülve. Ezek a lehetetlen állapotok már 1908-ban tárgyalásokat váltottak ki;

1910 elején még a közgyűlésen is meginterpellálták a polgármestert miattuk és a jelenlegi könyvtári igazgató 1912-ben kénytelen volt kijelenteni, hogy a helyiségi viszonyok folytán a könyvtár állapotáért a felelősséget nem vállalhatja.

1910 elején kb. egy időben kezdeményezték egyrészt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa a polgármesterhez benyújtott emlékirat útján és Lengyel Endre bizottsági tag közgyűlési interpellációjában a Fővárosi Könyvtárnak nagy nyilvános könyvtárrá átszervezését és fejlesztését. E mozgalomból kifolyólag a fővárosi könyvtár csakugyan átalakult nyilvános könyvtárrá, az 1913-ik év végén megnyiták első fiókjai is s ha a háború nem zavarja meg a munkát, 1914 végén nem 4, hanem 6 fiókkönyvtárral teljesíti hivatását.

Ez évtized alatt nemcsak a könyvtár feladata, hanem a feladat megoldására szolgáló anyagi eszközök is megváltoztak. 1904-ben az új szakkönyvtár egész költségvetése 13.600 K, ami a székesfőváros összes kiadásainak 0,04%-a. Öt évvel később a könyvtári kiadások összege majdnem négyszerese a kezdő évének. De még ezt is szinte szédítő úr válaszítja el a Nyilvános Könyvtár első költségvetési évének, az 1914-ikének költségvetésétől, amely közel 300.000 K: a 10 évvel azelőttinek 20-szorosa és a főváros összes kiadásainak 0,31%-a. 1914-ben a lakosságra fejenként eső évi könyvtári kiadás csak 2 fillér, 1914-ben már 30 f. A költségvetés ez emelkedését a könyvtár szükségleteinek minden ága megérezte. Természetesen a legfontosabb tételek a személyzeti és a könyvbeszerzési költségek emelkedései. Az 1913-ik évi könyvtári szabályrendelet két tisztviselőben állapította meg a könyvtár személyzeti létszámát; az 1904-ik évben az összes kiadások 50%-a személyzeti kiadás volt. Öt évvel később, 1909-ben a személyzeti létszám, tisztviselőket, ideiglenes hivatalnokokat és szolgálókat beleértve, már 10 és a személyzeti kiadás ezekben az években mindig az 50% körül mozog, többnyire fölötte. A nyilvános könyvtárnak sokkal nagyobb személyzeti igényei az 1914. évben abban jutnak kifejezésre, hogy a létszám (9 gyakornokot is beleértve) már 42, de a személyzeti költségek lemennek 38%-ra, mélyen leszállván ezzel az amerikai átlag alá, amely 48,83% s csak valamivel haladván meg az angolt, amely 35%. Még kedvezőbb fejlődést mutatnak a könyvbeszerzés adatai. Magától értetődik, hogy itten az arányszámokból nem lehet a fejlődésre következtetni. Könyvtár, amelynek egész költségvetése 10—20.000 K s annak több mint fele személyzeti kiadás, természetesen alig költethet ezen felül egyébre, mint könyvbeszerzésre és könyvkötésre. Így tehát magától értetődik, hogy a könyvtár e kiadásai az első években 35 és 45% között mozognak. Csak az utolsó években kezd észszerű arány helyreállani. 1914-ben a könyvtár e kiadása 14-szerese a tíz év előttiének, de az összes kiadásoknak csak 30%-a; maga a könyvbeszerzés hitele 24%-a az összes könyvtári hitelnek, vagyis jóval magasabb, mint az angol 15%-os átlag, vagy akár az amerikai 20,8%-os arányszám. Ennek megfelelően alakultak a gyarapodás számai is. 1904-ben még alig 2000 drb a növekedés, 1906-ban már eléri az 5000-et, 1908-ban a 9000-et és azontúl 8—10.000 között mozog egészen 1912-ig, hogy 1913-ban, az első fiókok megnyitása évében a 25.000-et is meghaladja.

Mind e beszerzések folytán a könyvtár állománya jóval felül kellene

hogy legyen a 140.000 drb-on, vagyis több mint háromszorosa volna a tíz év előttinek. Mindazáltal alig becsülhetjük ma 100.000-nél többre. Hogy ez így van, annak belső szervezeti változásokban van oka. 1911 óta a könyvtár szervezetileg is elvált a Statisztikai Hivaltól és önálló intézetté lett. Ez alkalomból ki kellett válogatni anyagából mindazt, amiből a Statisztikai Hivatal szakkönyvtárát kellett helyreállítani. Ezzel kapcsolatosan kiselejtezték mindent, ami a most már nyilvános könyvtárrá s központjában társadalomtudományi szakkönyvtárrá átalakuló gyűjtemény programján kívül esett.

Végezetül a jelentés visszatekintésében még egy tényt említ fel, amelyben a könyvtár jó irányú fejlődésének egyik fő tényezőjét látja: ez a tény a sokféle nyomtatott könyvjegyzék kiadása. 1907 óta, amikor a könyvtár folyóirata megindult, nem kevesebb, mint 41 különböző, kisebb-nagyobb terjedelmű szak-katalógus jelent meg, egyenkint 200—2000 példányban. Maga az *Értesítő* terjedelme a 8 év alatt nem kevesebb, mint 3366 hasábsal ennek túlnyomó részét az új gyarapodás majd teljes, majd válogatott jegyzékei foglalják el, összesen kb. 30.000 cím.

Más helyiségben ily bibliográfiai tevékenység a könyvtár használatának sokkal magasabb számaiban jutott volna kifejezésre; így sajnos, csak a használat minőségére lehetett kedvező befolyással.

Az új, bár nem végleges, helyiségben megkezdett munkára az év folyamán kitört világháború természetesen bénító hatással volt. A könyvtár vezetőjének főtörekvése oda irányult, hogy a korlátozások, amelyeket az alkalmazottak katonai szolgálatra behívása, a könyvbeszerzési és egyéb hitelek kezdetben teljes és később is nagyon szigorú megszorítása reáakényszerítettek, lehetőleg ne nyilatkozzanak meg nyilvános szolgáltatásai csökkenésében. Sőt abból a megfontolásból, hogy az iskolák hosszantartó szünete és a kezdetben nagyarányú munkanélküliség sokak számára még kívánatosabb otthoná teszi majd a könyvtárt a háborúban, mint békeidőben és azzal is számolva, hogy a háború fölvetette kérdések irodalma iránt nagy lesz az érdeklődés, éppen arra törekedtek, hogy a szolgáltatásaikat a lehetőség szerint még fokozzák.

Az alkalmazottak közül az év végéig 4 hivatalnok, 1 gyakornok és 2 hivatalszolga vonult hadba, ezen felül dr. MADZSAR főkönyvtárost a székesfőváros segítő akciója vonta el könyvtári munkájától, melynek keretében ő mint az Anya- és csecsemővédelemosztály ügyvezető alelnöke augusztus elejétől kezdve működött; ENYVVÁRI főtitkár pedig a sebesülteket olvasmánnyal ellátó akció foglalta el teljesen.

Kilenc embernek, vagyis az egész személyzet közel 25%-ának hiánya dacára az olvasóközönség alig érezte meg a háborút másban, mint abban, hogy új könyvekből mást, mint háborús irodalmat alig kapott és hogy a kölcsönzést az első időkben beállott jogbizonytalanság miatt eleinte teljesen megszüntették, majd később is lényegesen korlátozták. Ezzel szemben úgy a központi könyvtár, mint a fiókkönyvtárak könyvtári óráit fokozatosan meghosszabbították. És pedig a központi könyvtár nyitvatartása óráit december 1-étől félrával; a DEÁK-könyvtár a háború kitörésétől kezdve az azelőtti 6 óra helyett 11 órán át volt nyitva; a Százados-úti fiók pedig 3 óra helyett 1/23-kor nyílt.

Ellenben a Hűvösvölgyi fiókot a Diáktelep megszűnése folytán kénytelenek voltak beszüntetni. Ezzel szemben a központi épületben sietve megnyitották a főreáliskola által átengedett kölcsön butorokkal hevenyészve berendezett 1. sz. fiókot s annak mindkét olvasóhelyiségét, amelyek egyenkint 40—50 gyermeknek és felnőttnek adtak helyet, reggel 8-tól este 8-ig tartották nyitva.

De a legnagyobb háborús munkát azzal végezte a könyvtár, hogy az Országos Hadsegélyző Bizottság kórházi alosztálya megbízásából és azzal egyetértőleg ellátta nemcsak a főváros, hanem az egész monarchia kórházaiban fekvő magyar és magyarországi más nyelvű sebesülteket olvasmánnyal. E teljesítés méreteiről képet adhat néhány szám. Az év végéig beérkezett a könyvtárba 49.500 drb könyv és füzet és kb. 2000 csomag illusztrált folyóirat, kiadóktól kb. 57.000 drb könyv és 230.000 drb folyóirat. Ebből az év végéig szétküldtek 92 budapesti, 96 egyéb magyar és 290 ausztriai kórházba, kb. 20.000 könyvből álló 56 rendszeresen katalogizált gyűjteményt, 71 ládát és 1300 5—10 kg-os csomagot, összesen kb. 250 métermázsa olvasmányt. Az egész akciót az Országos Hadsegélyző Bizottság nevezett alosztálya intézte, HERCZEG Ferenc országgyűlési képviselő elnöklete s SZABÓ Ervin ügyvezető alelnöksége mellett és ENYVÁRI Jenő könyvtári főtiszt, bizottsági előadó vezetésével.

Végeztül megemlíjtjük, hogy a háború a könyvtár újabb gyűjtésének kezdeményezésére szolgált alkalmul. Miután már előbb megkeresték volt az összes számbajövő hivatalokat és testületeket, budapesti vonatkozású háborús nyomtatványaik átengedésére, később tanácsi rendeletre még tágabb körben folytatták ezt a gyűjtést. Azonban az anyag földolgozásához aligha jutnak majd hozzá a háború befejezte előtt.

Ilyformán a háború nem volt más hatással a könyvtár megszokott szolgáltatásaira, minthogy beszerzéseik csökkentek és a kölcsönzés eradményei alatta maradtak a különben elvárhatónak. De természetesen abban maradtak korábban kezdett, vagy az év második felének programjába fölvetett belső szervező, valamint bibliográfiai munkák és megrekedtek fiókhálózat kiterjesztésének további előmunkálatai.

A jelentés évében elérte végre a könyvtár igazgatósága, hogy valósággal sikerült új és jobb otthonba költöznie. Az öreg — de még mindig elég jó karban lévő — Cukor-utcai iskolaépületnek ma a Gróf Károlyi-utcára néző oldalán helyezkedtek el: és pedig megkapták a földszintnek kisebb részét és az első emeletet, a Reáltanoda-utcára néző igazgatói lakás kivételével teljesen. A földszinten vannak az 1. sz. fiók helyiségei, a házi könyvkötészet, az előadóterem, valamint a kapus lakása s a nyilvános ruhatár is. Az első emeleten az utcai homlokzaton a kézikönyvtár és kölcsönző, valamint az igazgatóság; a baloldali udvari szárnyban különgyűjtemények, a fiókok központja és a nyomtatványraktár, valamint a szolgálk és a takarító asszonyok szobája; a jobboldali udvari szárnyon és folyosón a raktár; végül a Reáltanoda-utcai homlokzaton a rendelő, osztályozó és katalogizáló; egy-egy kisebb udvari szobában még a könyvkötőhivatalnok, a személyzet ruhatára és étkezője és a gyakornokok ruhatára. A tágas pincében a fővárosi kiadványok raktára és kiseleztezt könyvek nagy tömege.

Hogy a régi és elhanyagolt elemi iskolából valamelyest megfelelő könyv-

tári helyiség legyen, természetesen sok munkába került. Az igazgatóság útmutatása és adatai szerint a XIII. tanácsi ügyosztályban KLIMKÓ Mihály főmérnök által készített és a könyvtári bizottság és a tanács által előzetesen jóváhagyott átalakító terv végrehajtása azt jelentette, hogy a szerkezeti falakon kívül újszólván kő nem maradt kövön. Természetesen új bútorzat is kellett s ha nem is volt módokban teljesen modernül berendezkedni, mégis az összes nyilvános helyiségek végig új és nagyrészt amerikai modellek után készült bútorzatot kaptak; ellenben a többi helyiségek egy részében még mindig a régi bútorzat dísztelenkedik. Magát a raktárt a régi helyiségből áthozott kevésbé célszerű faállványokkal kellett berendezni és részben azok mintájára szabott, de csak kevésbé tökéletesített új faállványokkal. A szolgálat megkönnyítésére szolgál a kölcsönzhelyiségből a raktárba vezető csőposta, valamint 7 városi telefonállomás és az összes munkahelyiségeket egymással összekötő házi telefon.

Az átalakítás munkája még javában folyt, amikor a költözés március 16-án megkezdődött. Ezért és mert a bútorzat és állványok egy részét a régi helyiségből vették át, a költözés teljes négy hetet vett igénybe és április 12-én ért véget. Az egész átszállított mennyiség 35 zárt bútorkocsit töltött meg, kb. 80.000 kg. összúlyban, amiből a könyvanyag maga 60.000 kg. volt. Az egész átalakítás és berendezés tervezése elsősorban dr. MADZSAR főkönyvtáros munkája volt, a költözést dr. BENZE id. könyvtári titkár és PRÜCKLER Ilka id. hivatalnok intézte.

A fiókkönyvtárak helyiségei tekintetében az igazgatóság megjegyzi, hogy valamennyi túlon túl szűk lesz mindaddig, míg legalább is valamennyi kerületben nem lesz egy fiókkönyvtár és több kölcsönző állomás.

A könyvtári bizottság a háború kitöréséig 4 ülést tartott. A háború kitörése óta a bizottság nem ülésezett. Ugyancsak nem tartott ülést az év folyamán a könyvtárosi vizsgálóbizottság sem. A DEÁK Ferenc könyvtár mellé a tanács A 1913: 84.473—XIV. ü. o. sz. határozatával szervezett albizottság a jelentés évében szintén nem ülésezett.

Az 1914. évi könyvtári költségvetés úgy absolute, mint relative erősebben emelkedett, mint azelőtt. Végső összege 284.634 K az 1913-ik évi 193.855 K-val szemben s így az emelkedés több mint 90.000 K, vagyis az előző évi költségvetésnek közel 50%-a. Azonban az emelkedés ez aránya jórészt abban a körülményben találja magyarázatát, hogy a Központi Városháza épületéből történt kiköltözés folytán korábban a városháza épületfenntartási és házbérszámláján elszámolt kiadások most a könyvtár költségvetésében jelennek meg és magukban 42.382 K-t tesznek. Így a valóságos emelkedés valamivel kevesebb, mint az előző évi, nevezetesen 48.397 K. (1913-ban 51.574 K.) E többletnek közel egyharmada a könyvbeszerzési és könyvkötési hitelre esett, személyi kiadásokra is tekintélyes rész, azonban a tervbevelt szervezések elhalasztása folytán e többletnek csak kis része lett fölhasználva. A személyi kiadások előirányzatának emelkedése 21,9%, a könyvbeszerzési és kötési költségeké 21,6%; a költségvetés többi szükséglete arányosan emelkedett.

Már az 1913-ik évben utasította a Városi Közgyűlés a Tanácsot, hogy az 1911-iki státus- és fizetésrendezés alkalmával véglegesen el nem intézett

szakoknál, valamint az összes többi szaknál utóbb mellőzhetlennek fölsímert szervezések tekintetében előterjesztést tegyen. Minthogy pedig a könyvtári szak 1911-ik évi szervezése kifejezetten ideiglenesnek volt minősítve, nemcsak az intézmény fiatalsága miatt, hanem azért is, mert a már akkor tervbevett harmadik könyvtári kategóriának, a könyvtári kezelőisztai csoportnak, szervezése pénzügyi és személyi okokból elmaradt, a könyvtári igazgató 1913-ban részletesen megokolt előterjesztést tett a könyvtári szervezések dolgában. Az előterjesztést úgy a könyvtári bizottság, mint a tanács elfogadta. Tudvalevőleg azonban az összes szervezések dolgát az általános pénzügyi helyzet miatt a következő évre halasztották, amikor azután a még egyszer revideált könyvtári tervet is a közgyűlés is elfogadta.

Az összes újonnan szervezett állások száma 12. Meg kell még jegyezni, hogy a közgyűlés határozata szerint valamennyi állás nem egyszerre töltenék be, hanem 3 éven át, 1915-től 1917-ig, 4—4. Sajnos, a háború kitérése egyelőre nagyon kérdésessé tette, vajjon a szervezés végrehajtása 1915-ben megkezdhető lesz-e.

Egyebekben a hivatalnoki létszámban a jelentés évében más lényeges változás nem történt, mint amit a háború okozott: dr. BRAUN Róbert könyvtáros, DRESCHER Pál beosztott számtüsz, BOR Dezső ideiglenes hivatalnok, továbbá TRUMMER József gyakornok, PEINITS György és SZABÓ István hivataloszolják hadbavonultak. HORVÁTH Stefánia könyvtári titkár szolgálati okokból a könyvtártól elhelyeztetett. Új gyakornokokul fölvétettek: FISCHER Ferenc, LEFKOVITS Leo, NÉMETH Margit, FRANZ József, FROSC Imre, GÁBOR Hugó és FREUND Jenő. Megváltak a könyvtártól a hadbavonult TRUMMER Józsefen kívül GÁBOR, BUBROVSZKY, GATTARINGER és LEFKOVITS gyakornokok.

Fokozott aggodalommal szemlélte a könyvtár igazgatósága a mult évben is a női hivatalnokok gyakori betegeskedését. Azt remélték, hogy a javuló irányzat, amelyet 1913-ban megállapíthattak, az új, összehasonlíthatatlanul egészségesebb helyiségben fokozódni fog. Ezzel szemben épen ellenkezőleg a beteg napok arányszáma oly magasságot ért el, mint a megfigyelés első évében, 1911-ben. Míg 1911-ben a női hivatalnokok munkanapjának 78⁰/₀-át, 1912-ben 66, 1913-ban 60⁰/₀-át mulasztották betegség miatt, addig 1914-ben ismét 76⁰/₀-ot. Azzal a lehetséges ellenvetéssel számolva, hogy a női hivatalnokok ily módon pótolják a pihenés lehetőségeinek azt a különbözetét, amellyel a magasabb rangban levő férfi hivatalnokok hosszabb szabadságaik folytán fölénnyben vannak, ezúttal összeállították az összes mulasztások adatait, szabadságokat, tanulmányutakat, fegyvergyakorlatot stb. beszámítva; az eredmény itt is az, hogy a női hivatalnokok átlag 38³/₃ munkanapot mulasztottak, a férfiak ellenben csak 24⁰/₀ munkanapot, vagyis a nők még így is 60⁰/₀-kal többet, mint a férfiak. Ép oly kevéssé lehet a nők betegezési arányát talán a fiókokban teljesített nyilvános s főként az esti szolgálat fáradalmisságára visszavezetni, mert véletlenül az átlagon felül mulasztók között egyetlen egy sincs, aki ilyen szolgálatot teljesített volna. S így ezek az adatok, a könyvtár igazgatósága véleménye szerint, alkalmasak arra, hogy aggodalommal töltsenek el és kételyeket támasszanak az irányban, helyes és a nők némely, a könyvtári szolgálat szem-

pontjából kétségtelenül értékes tulajdonsága által eléggé indokolt volt-e az a kezdeményezés, amellyel megtörték annak idején a főváros végleges közigazgatási személyzetének egyéb kategóriáira egyébként még ma is érvényes elvet, amely a nőket a városi hivatalokból kizárta.

A tisztviselők szakképzettségét előmozdító tanulmányutak a háború folytán sajnálatos, bár érthető visszafejlődést mutatnak.

Még a háború előtt abszolválta dr. MADZSAR főkönyvtáros az előző évről elhalasztott hosszabb tanulmányútját, mely Német- és Angolországba vezetete. Kötendő alkalmul szolgált volna a lipcsei könyvpiari kiállítás, amelyre a tanács jóvoltából öt könyvtári hivatalnak kapott kiküldetést, de csakis az egy dr. DIENES nézhette meg a lipcsei kiállítást. Nem folytathatták a gyakornokoknak azelőtt rendszeres oktatását sem, valamint abbamaradtak a korábbi referáló személyzeti értekezletek. A könyvtár tagjainak könyvtárügyi irodalmi munkássága legfőként a *Könyvtári Szemle* című folyóiratban jutott nyilvánosságra, amelyet KÖHALMI könyvtári tiszt szerkesztett.

Az 1914. évi gyarapodás számai és jellege szintén erősen visszatükrözik a világháború hatásait. A növekedés nemcsak számbelileg sokkal kisebb az előző évinél, hanem származása és nyelvi megoszlása szerint is lényeges eltolódásokat mutat. Emlékezetes, hogy a háború kitörése utáni első hetekben még a német könyvpiacra is erős pangás állott be s jó negyedéve telt, amíg a könyvtermelés a korábbi méreteket újra megközelítette. De ekkor is szállítási nehézségek és a márka-árfolyam folytonos emelkedése a rendelések erős mérséklésére indítottak. A francia és angol könyvszállítások természetesen teljesen megszűntek, a magyar könyvpiac pedig az év végéig sem tért magához s nemcsak háborús irodalomból termelt kétségtelenül kevesebbet, mint amennyit a piac könnyen fölvetett volna, hanem az egyéb szokásos kiadói tevékenység is szünetelt; a karácsonyi könyvpiacra úgyszólván semmi újdonság sem került; szüneteltek és részben még most is szünetelnek a nagy részletfizetések sorozatok, valamint rendkívül megcsappant a hivatalos kiadványok száma is. Ehhez járult, hogy a könyvtár budgetjének megszorítása is arra kényszerített, hogy majdnem kizárólag a háborús irodalomra szorítkozzanak.

Mindazáltal mindenképp azon voltak, hogy teljesen el ne vágassák magukat a nyugateurópai irodalomtól. Értékes folyóirataik, nagy sorozataik teljessége érdekében, valamint a háborús országok tudományos és irodalmi közvéleménye ismeretének nagy tudományos jelentőségéért M. NIJHOFF, hágai antikvárius útján igyekeztek beszerezni úgy a francia és angol folyóiratok és sorozatok elmaradt számaikat, mint főként az ellenséges és semleges államok irodalmának azt a részét, amelynek megismerése egyformán a szociológiai és kortörténeti kutatás érdeke. Sajnos, e rendeléseknek csak egy része jut el a könyvtárba, mert a cenzura sok dolgot visszatartott. A gyarapodás összes száma 15.942 drb, ami az 1913-ik évvel szemben csaknem 10.000-nyi csökkenést jelent. A csökkenés javarésze, majdnem 9000, a fiókok beszerzésére esik, míg a központ gyarapodása az 1913-ik évi 9805 drb-bal szemben 8336. A központ beszerzéseinél igen lényeges csökkenést mutatnak a köteles példányok és a cseréből származó növekedés. Az évi feldolgozott gyarapodásból köteles

példány 176 drb, csere 317 drb, ajándék 1.984 drb (ebből 86 drb a fiókoké), áthelyezés 921 drb (ebből 543 drb a fiókoké), korábbi vételekből 541 drb, vétel 12.003 drb (ebből 6977 drb a fiókoké).

A korábbi vételekből származó gyarapodás csökkenését az magyarázza, hogy ezúttal főként oly régebbi gyűjteményeket dolgoztak fel, amelyek aján-dékozás útján jutottak a könyvtár birtokába. Így a ZICHY gyűjtemény nem-ázsiai vonatkozású részét és a TREFORT-BATTHYÁNY és VÁMBÉRY-gyűjtemény-ből sokat. Ez a magyarázata annak is, hogy az ajándékból származó növekedés alig csökkent, sőt viszonylag emelkedett. Nyelvek szerint a központi könyvtár gyarapodásából 32,2% volt a magyar, 41,1% a német, 8,9% a francia, 12% az angol, 1,6% az olasz, 2,4% az egyéb és 1,6% a többnyelvű, míg a fiókok gyarapodásának 93,6%-a magyar s 6,4%-a német.

Említésre érdemes még, hogy a központ 145 gyakran keresett könyvből szerzett be másodpéldányt. Fűzött állapotban került birtokába 4628 drb könyv. Ezek nagyobb részét, valamint korábbi hátralékokat sikerült az év végéig beköztetni.

A gyarapodás előkészítő munkái, vagyis a rendelés és az ajándékok, cse-rék és a megtekintésre küldött könyvek kezelése és földolgozása a PIKLER Blanka könyvtártszt vezetése alatt működő rendelő és katalogizáló osztály dolga volt.

A könyvtár mult évi gyarapodásának legjelentékenyebb eseménye dr. VÁMBÉRY Ruzstem egyetemi magántanár nagylelkű adománya, amellyel el-hunyt édesatyjának, VÁMBÉRY Ármin egyetemi tanárnak könyvtárával szapo-rtotta a Városi Könyvtárra háramlott magánkönyvtárak sorát. Miután az ado-mányozó a gyűjtemény keleti kéziratait a Tudományos Akadémia könyvtárá-nak ajándékozta, továbbá az elhunyt tudós tulajdonképeni működési körétől távolabb eső anyagot megtartotta, a Városi Könyvtárnak adományozott rész szorosan körülhatárolt egységet alkot; nagyobbbrészt Ázsia újabbkori történe-tére és leírására, valamint politikájára vonatkozó irodalmat tartalmaz, de nem hiányoznak fontosabb régi munkák és folyóiratok sem. Így ez adomány méltóan sorakozik gróf ZICHY Jenő könyvtárához. Ily nagy ázsiai vonatkozású anyag birtokában elhatározta a könyvtár igazgatósága, hogy külön keleti gyűj-teményt létesít. Ennek alapját az említett két szakkönyvtár, valamint a törzs-anyagban levő szintén igen tekintélyes idevonatkozó anyag képezi majd; a fejlesztés tekintetében pedig irányelvül szolgál, hogy ide sorozzák az ázsiai, oroszországi, balkáni és a mohamedán afrikai világgal foglalkozó irodalmat, különös súlyt helyezve itt is a szociográfiai, közgazdasági, politikai, gyarmat-ügyi és történeti részre. A gyűjtemény fölállítása alapjául a földrajzi beosztás, ezen belül a tizedes osztályozás megfelelő csoportjának első két számjegye szolgál. Sajnos, a háború ennek a gyűjteménynek földolgozását is rendkívül hátravetette s az év végéig alig néhány kötet lett a Keleti gyűjtemény külön leltárába iktatva. A gyűjtemény kezelője, dr. BENZE ez év elején katonai szol-s gálatra bevonulván, egyelőre alig is fog másképp gyarapodni, mint a folyó beszerzések útján.

Kitűnő segédeszköznek bizonyult egész évben a minden formai korlátozás

nélkül hozzáférhető kézikönyvtár. Mi sem bizonyítja ezt meggyőzőbben, mint az a tény, hogy a központi olvasóteremnek 27.493 látogatója a raktárt csak 7578 esetben használta, vagyis a helyben olvasásnak majdnem $\frac{3}{4}$ -ét (72,50%-át) a kézikönyvtár és a folyóírat-terem elégítette ki.

A Zichy-gyűjteménynek igen értékes darabja került a jelentés évében földolgozásra: az ú. n. Zichy-kódex. A kézírásos kötetet már régebben átadták a Szépművészeti Múzeumnak meghatározás és földolgozás végett. A múzeum igazgató őrje, dr. MELLER Simon volt szives a sok helyt egymás fölébe ragasztott lapokat szétválasztani; az így különválasztott grafikai lapokat ő maga fogja a berlini Graphische Gesellschaft közleményeiben ismertetni, míg az eredeti kódexet, XV. századbeli olasz költészeti antológiát, dr. ZAMBRA Alajos iparművészeti múzeumi segédőr ismertette és dolgozta föl olasz és magyar folyóiratokban. A kódex grafikai részét a Szépművészeti Múzeum kérésére tanácsai engedéllyel örök letétként a Szépművészeti Múzeumban helyezték el.

A jelentés évében azzal is igyekeztek fokozni a különgyűjtemények fejlődését, hogy egyenként felelős vezetők kezelése alá helyezték. Sajnos, a közbejött háború itt is sok változást okozott és végül is némely gyűjtemény egészen árván maradt. Az egyes gyűjtemények kezelői a következők voltak: **A** Keleti gyűjteményé dr. BENZE, **B** Budapesti gyűjteményé dr. KREMMER Dezső főv. múzeumi hivatalnok, **E** Korlátolt forgalmú könyveké előbb dr. BRAUN, később dr. DIENES, **K** Kézi könyvtaré ugyanazok, **P** és **R** Rőpiratoké KÖHALMI, **01** és **02** Könyvészet és Könyvtartané dr. DIENES, **09** Ritkaságoké dr. SZABÓ.

Az 1913. év júniusában megkezdett revízió voltaképeni eredménye egy teljesen új, több önálló részből álló cédulakatalógus, mely nemzetközi formájú cédulákon részint roneotype, részint könyomdai, de nagyjórészi nyomdai sokszorosítás útján készült és 14 drb egyenkint 15 fiókos, 3 drb egyenkint 6 fiókos és 1 drb 4 fiókos kartoték-rendszerű szekrényben van elhelyezve. Ezek közül a kartotékek közül 1914 év végén 10 drb egyenkint 15 fiókos szekrény közvetlenül a közönség használatára szolgált. A katalógusokban való keresés és tájékozódás megkönnyítése végett jól olvasható ronde és könyvtári írással kartonvezérlapokat alkalmaztak, amelyeket a gyors kopás és bepiszkítás ellen celluloiddal vonattak be.

A különböző irányú és célú keresés megkönnyítésére különböző típusú és rendeltetésű cédulakatalógusok készültek. Így: *a*) betűrendes- és személyi, *b*) szakok szerint osztályozott, *c*) földrajzi fogalmak alá csoportosított katalógusok. A tárgyszók betűrendjében készülő szótárkatalógus előkészületben van. A külön gyűjtemények mindegyikéhez betűrendes, illetőleg betű-, szak- és szótárkatalógusok készültek. Mind e katalógusok 235.950 cédulából és 20.100 vezérlapból állanak. A katalógus munkáját KÖHALMI Béla vezetésével már 1913. óta rendkívüli különítmény végezte, amely rövid megszakításokkal a jelentés évében is működött, sőt még mostan is fennáll; a folyó növekedés földolgozása azonban tovább is a katalógizáló osztály munkája maradt.

A könyvtári kiadványok közül az újjászervezés alatt egyedül a társadalomtudományi segédkönyvek és bibliográfiák jegyzékének előmunkálatai folytak, amelynek kiadására megegyeztek a brüsszeli Solvay-intézettel (Institut Solvay

de Sociologie.) Májusra az első rész kéziratát, amelyet dr. DIENES könyvtáros szerkesztett, el is küldhették Brüsszelbe a nyomdába s még július havában meg is kapták az első ivék kefelenyomatát. De mielőtt a korrekurát vissza-küldhették volna, a háború kitört.

Nagy késéssel jelent meg a *Magyar Társadalomtudományi Bibliográfiának* két évi egyesített anyaga, 1911—12-ről. A VÁRADI Irma id. hivatalnok által összegyűjtött anyag nem kevesebb, mint 168 hasábot töltött meg s a mutatók 9 négy hasábos oldalt. E kiadvány folytatásáról azonban, részben mivel közgazdasági és közigazgatási folyóirat-irodalmat a könyvtár szerzeményeinek jegyzékében is földolgozták, részben, mert e kiadvány nem találkozott oly érdeklődéssel, amely a reá fordított munkával és költséggel arányban volna, lemondtak. A könyvtár hivatalos folyóirata a múlt évben új címet kapott: *A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője*. Alakja valamivel kisebbedett és belső beosztása is változott. A háború folytán az Értesítő 8. évfolyamának terjedelme lényegesen kisebb, mint az 1913-ik évié, 464 hasáb helyett csak 376. A nyomtatásban közölt könyvcímek száma kb. 3900.

Az *Aktudlis kérdések irodalma* című sorozatban csak egyetlen szám jelent meg, a 33-ik, az is roneotype-on készült, visszatükrözvén így és az utókor számára is szemléltetvén a háborús állapotot. A 32 oldalas kis füzet címe: *A háború, különös tekintettel közgazdasági és társadalmi vonatkozásaira*. 200 példányban nyomták és 20 fillérjével árusították. Kb. 300 címet tartalmaz. Az Értesítőből különnyomatban kiadták zsebalakban annak egyik cikkét: *Ümmutató a központi könyvtár használói számára*, 500 példányban. A 43 oldalas füzet ára 10 fillér. A fiókkönyvtárak katalógusai sorában megjelent: *A Százados-úti fiókkönyvtár (3. sz. fiók) könyvjegyzéke* és pedig, a Deák-könyvtár tapasztalatain okulva, külön az felnőttek és külön az ifjúság könyvjegyzéke. A felnőttek jegyzéke 63 oldal, az ifjúságié 15. Mindegyik 1000 példányban készült és ára darabonként 10 fillér.

A könyvtár forgalma 1914-ben 189.850 kötet volt; 1912-ben — mint-hogy az 1913. nyitás szempontjából csonka év, összehasonlításra nem alkalmas — a használt kötetek száma csupán 20.960 volt. Pedig ez az esztendő sem volt teljes, sem kezdő évnek, a háború folytán, nagyon alkalmas. A központi olvasóterem csak május 1-én nyílt meg, az 1. számú fiók csak augusztusban, a 3. számú május 7-én, a 4. számút augusztusra be kellett zárni és az 5. számú öszel és télen nem működhetik. Dr. SZABÓ Ervin azt hiszi, hogy más körülmények között bizonyosan elérték volna a negyedmilliót.

A könyvtárigazgató véleménye szerint azonban ez az egyelőre képzeleti negyedmillió forgalom sem közelíti meg távolról sem még azt a legalacsonyabb átlagot sem, amellyel az intézmény méltónak mutatkoznék nyugateurópai példaképeihez. Mindaddig, amíg tisztán a kölcsönző forgalom nem ér el oly magasságot, hogy a lakosságra fejenként 1—2 kötet nem esik, nem mondhatjuk, hogy a kezdeten túl vagyunk. Hogy a könyvtár idáig eljusson, ahhoz legelsősorban a fiókkönyvtárak gyarapítására és bővítésére van szükség. Az egyes nyilvános szolgálatok vezetői egyformán panaszojják a helyiségek szűk voltát és a könyvanyag elégtelenségét. A fiókok állandó túlszűfolttsága, valamint a

mindőségben mindig jobb kölcsönzőforgalomnak időnként való korlátozása, sőt beszüntetése okozta az ismeretterjesztő irodalom használatának aránylagos csökkenését is. A központi könyvtárról ebben a vonatkozásban természetesen nem lehet szó, hiszen annak anyaga 99^o/_o erejéig tudományos irodalom. De a fiókoknál semmiképpen sem kielégítő eredmény az ismeretterjesztő olvasmányok 14,76^o/_o-os arányszáma. De hogy mennyire befolyásolja az olvasmány minőségét az, hogy helyben olvasnak-e vagy odahaza, semmi sem bizonyítja kirívóbban, mint az a tény, hogy az 1. sz. fiókban, amelyben egész időn át csak helybenolvasás volt, az ismeretterjesztő olvasmány arányszáma 2,9^o/_o, ellenben a 3. számúban, amelynek kölcsönzését a legkevésbé korlátozták, 12^o/_o.

Ezek a számok is megerősítik a könyvtár igazgatóságát abban a meggyőződésében, hogy a könyvtárnak nem lehet fontosabb és nemesebb feladata, mint a kölcsönzésnek minden módon való megkönnyítése. Ettől a meggyőződéstől nem tértek el azok a kezdetleges csalódások sem, amelyeket főként a Deák-könyvtárban, de egyéb fiókjaikban is meg kellett érniök. Meggyőződésük, hogy a kölcsönzés lehetőségeinek kiterjesztése elejét fogja venni azoknak a visszaéléseknek, amelyekre a közönség egy része, felnőttek úgy mint gyermekek, ragadtatták magukat. Kiváltképpen a gyermekeknek szabad olvasáshoz szoktatása fogja idővel a legjobb gyümölcsöket teremni. Már az első évben a fiókok összes forgalmából 94,950 kötet, vagyis 56,1^o/_o a gyermekekre esett.

Ugyancsak igazoltnak látja az igazgatóság a tapasztalatok által az összes olvasótermeknek minden formaságtól ment szabad hozzáférhetőségének elvét. Természetesen itt is, ott is tűntek el könyvek. De pár száz koronányi veszteségért nemcsak anyagilag nem érdemes oly ellenőrző szervezetet fenntartani, amelynek költségei szükségképpen fölülmulnák a veszteségeket, hanem abból a szociális és erkölcsi érdekből sem, amely azt kívánja, hogy minden budapesti lakos joggal a maga tulajdonának, vagyis köztulajdonnak tekinthesse a Könyvtárat, amellyel ezért épen úgy azonosítsa magát, mint a saját maga egyéni dolgaival és tulajdonával. Hogy ez mihamarabb be fog következni, azt nemcsak a használatnak hónapról-hónapra emelkedő számai bizonyítják, hanem az a tapasztalás is, hogy a szabadsággal való visszaélések valamennyi könyvtárunk megnyitását követő első időben sokkal gyakoribbak voltak, mint később, amikor szervezetünk egészséges alapelvei szinte automatikusan kiküszöbölték a szabadságra éretlen elemeket.

A kikölcsönzők összes száma 4310 volt, ebből csupán 865 a nő, 442 a magánalkalmazott, 159 a bérmunkás és 37 az önálló iparos és kereskedő. A kikölcsönzött kötetek száma 49,757 kötetre rúgott, amiből 16,315 kötet az itjúsági irodalomra esett. A 189,850 kötetes könyvtári forgalom túlnyomó száma: 140,093 kötet a helyszini használatra esik. Ez utóbbi számba a kézikönyvtárak szabadon hozzáférhető kötetei nincsenek beleértve. Arról, hogy egyes folyóiratszámok és hírlapok olvasása szerepel-e az évi jelentés forgalmi kimutatásaiban, a jelentés nem nyújt felvilágosítást. Az igazgatóság összefoglaló jelentését az egyes fiókok vezetőinek részletjelentései egészítik ki.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának háborús gyűjteménye. A Széchényi-Könyvtár igazgatósága háborús gyűjteménye érdekében a következő *kérelem*-mel fordul a nagyközönséghez:

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára a háború kezdetétől fogva gyűjti a háborúra vonatkozó nyomtatott és írott emlékeket.

Bármennyi forrás áll is rendelkezésére, a közönség legszélesebb rétegeinek bevonása nélkül nem érheti el célját.

Bizalommal fordul tehát a Könyvtár a magyar közönséghez, melynek érdeklődését fennállása óta állandóan tapasztalta s most is kéri támogatását.

Reméli, hogy most, amikor rendeltetéséből folyó kötelességéhez hiven a világháború történetéhez forrásul szolgáló anyagot minél teljesebben iparkodik összegyűjteni s a jövő történetírás számára megőrizni, számíthat úgy egyeseknek, mint a polgári, katonai és egyházi hatóságoknak, jótékony- és egyéb célú egyesületeknek, szövetkezeteknek, cégeknek stb. jóindulatú támogatására.

Háborús gyűjteményünk kiterjeszkedik a háborúra vonatkozó, bármilyen nyelven megjelent, *mindenféle* nyomtatványra, a legegyszerűbb úrlaptól a könyvig, valamint kézzel írt naplókra, feljegyzésekre, tábori levelekre, versekre, rajzokra, térképvázlatokra, *minden válogatás nélkül, külföldiekre ép úgy, mint hazaiakra.*

Tájékoztatásul a következő csoportokban foglaljuk össze a háborús gyűjteményünkbe tartozó anyagot:

A háború előzményeivel s lefolyásával foglalkozó vagy azzal bármind vonatkozásban álló könyvek, füzetek, röpiratok, egyes folyóiratok. (Szépirodalmi termékek is.)

Ujságok, különösen rendkívüli hadiesemények alkalmával megjelenő különkiadások, ujságkivágatok, folyóiratok, képeslapok. (Egyes számok is.)

Tábori, hadi, fogolytábori ujságok.

Hivatalos falragaszok, hirdetések, felhívások, utasítások, mindenféle úrlapok. A közlésekre vonatkozó nyomtatványok. Liszt- és kenyérgyék stb.

Szükségpénzek, fogolytábori pénzek.

Jótékonyági és egyéb egyesületeknek felhívásai, gyűjtőivei, falragaszai, meghívói, műsorai stb. Jótékonyági számolócédulák, bélyegek, sorsjegyek stb.

Halotti jelentések (ujságkivágatok formájában is).

Térképek.

Képek, képeslevelezőlapok, fényképfelvételek, emlékbélyegek.

Trefás, humoros képek, nyomtatványok; játékok.

Zeneművek.

Háborús ponyvairódalom (versek, hadikrónikák, elbeszélések stb.).

Kézírtos naplók, tábori levelek, táborban készült rajzok, dalok, dalgyűjtemények.

Ismételjük és hangsúlyozzuk, hogy *külföldről és az elfoglalt ellenséges területekről* származó mindennemű, a háborúval kapcsolatos írott és nyomtatott emlékre (hirdetések, parancsok, képek stb.) is nagy súlyt helyezünk.

Szállítási s egyéb költségeket szívesen megtérít Könyvtárunk.